

СПОМИН ДАЛЕКОЇ ВІЙНИ: ОСТАРБАЙТЕРИ

Давно закінчилася Велика Вітчизняна війна. Але вона залишила гіркий спогад у кожній поліській родині. Одна із малодосліджених сторінок цього періоду - примусове вивезення на роботи до Німеччини молодих юнаків та дівчат нашого краю. У період німецької окупації 1941-1944 років із території Рівненської області туди було відправлено понад 22 тисячі чоловік. Як їм жилося в тій чужій країні, довідаємося через 70 років...

У Державному архіві Рівненської області зберігаються документи відділу в справах репатріації виконкому Рівненської обласної ради депутатів трудящих за 1945 рік, зокрема «Опросные листы на возвратившихся на Родину из немецкой неволи». Опитування проводили представники місцевих органів влади на російській мові, за спеціально розробленими анкетами. Інформація записувалася зі слів опитуваних, оскільки переважна більшість уродженців Рівненщини в той час погано володіла російською мовою, а дехто і взагалі був неписьменним. За змістом, анкети суттєво відрізняються одна від одної, що свідчить про достовірність викладеної в них інформації.

І ось я тримаю в руках 2 справи, де сотні опитувальних листів мешканців Морочнівського району. Переважно, це були молоді люди, котрі працювали з батьками у приватних сільських господарствах. Як правило, кандидатів на вивезення призначав представник місцевої окупаційної адміністрації - староста села. Але є й інші свідчення. Зі слів Хоружого Гната записано, що коли німці в 1944 році залишали село Сенчиці та навколишні населені пункти, вони евакуювали молодих місцевих жителів на роботи до Польщі, Німеччини, Австрії. Таким чином, із трьох дитячій потрапила на каторжні роботи Доронін Ольга з Горинич, Сікідін Анастасія із Прикладник.

Опитувані називали різні дати вивезення до Німеччини. Я зафіксувала деякі з них: 8 травня 1942 року організували вивіз із Нобля; 18 травня 1942 - із Погоста Зарічного, Кухоцької Волі, Локниці; 19 травня 1942 - із Ненькович; 8 червня 1942 - із Вовчиць; 10 червня 1942 - із Старих Коней, Муравина; у червні 1942 - із Любиня; 12 липня 1942 - із Осової.

11 липня 1942 року було вивезено на каторгу хлопців і дівчат села Новосілля. Четверо з них: Веремейчик Тетяна, Марчук Надія, Марчук Ольга та Марчук Антоніна - потрапили в місто Бург. Разом з ними були молоді люди з Прикладник, Морочного, Мутвиці. Декого з них можна віднайти на фотографіях, привезених із далекої Німеччини. Їх зберегла дочка Тетяни Савіни - Ольга.

За анкетами молодих новосіллянських оstarбайтерів можна прослідкувати, як жилося їм три не легких роки в Німеччині. Дорога на каторгу зайняла два тижні, везли майбутніх оstarбайтерів за кордон у замкнених товарних вагонах, під охороною, за весь час двічі давали їсти. У вагонах було по 60 чоловік, у кожному - два озброєні охоронці, вагони відчиняли тільки на станціях, але далеко відходити охорона не дозволяла.

Привезли на місце, направили в концентраційний табір, а звідти, під конвоем, вогли на роботу. Працювали дівчата на фабриці по виробництву галетів «Кнекеброт» по 12 годин на добу, а отримували 50-60 марок за місяць. За 3 роки перебування їм виділили по одному платтю і дерев'яні колодки (таке взуття). Завідуюча табором на прізвище Бишиллет дуже жорстоко поводитися з дівчатами. Бувало, що біля фабрики вели радянських військовополонених. Вони були обезсилені і, під страхом смерті, українські дівчата кидали їм оті «німецькі сухарі».

Юнаків із Новосілля відправили в село Фрідріх-Збруки. Там, на заготові лісу, працювали Борисюк Іван та Марчук Матвій. Прала білизну Анастасія Філончук із Заозір'я та Краснюк Зінаїда з Кухча, прибирала в бараках французьких працівників Житнякович Марія із Сенчиць, ремонтував автомобіль Мельникович Гнат із Вовчиць, працював на залізній дорозі Краснюк Іван із Кухча. 30 корів мала подотіти в господаря Віра Пась із Муравина.

У своїй анкеті Федюшко Катерина повідомила, що працювала навіть по 16 годин на добу. Над нею стояв охоронець і весь час підганяв. За непослух зразу ж бив. «Звіром» назвала свого німецького господаря Мелешко Галина із Старих Коней. «Били навіть за те, що привезені робітничі не розуміли німецької мови», - згадує Корнійчук Марія з

Мутвиці.

Важкою була праця на німців. Ось про що пише в анкеті Юрашкевич Іван із Новосілля: «Через погане харчування, багато наших людей не мали сили працювати, вимагали їжі. За це їх саджали в доті і зовсім не кормили». Про такі ж факти розповідає і Пишко Галина: «Коли хтось захоче взяти їжу із смітника, жорстоко покарають: посадять голодного на тиждень в лоб». А коли доводилося хворіти, пише Ошурко Василь із Осової, то били до тих пір, доки людина не впаде без свідомості.

За порушення правил (невихід на роботу, запізнення або повернення з роботи раніше встановленого часу, невиконання норми, незаплановані перерви в роботі, скарги на умови праці або погане харчування, вияв непокорі, за втечу від господаря, за те, що взяв без дозволу якусь річ тощо) карали побиттям, позбавленням добової норми їжі, грошовими штрафами, відправкою на якийсь час до концтабору.

Ось як працювали наші земляки у своїх анкетах. Якось на 15 хвилин запізнився на перевірку Рудинський Михайло з Бережної Волі, і за це з нього знушалася 20 чоловік. А потім ще на три доби залишили без води та їжі. За запізнення на 5 хвилин залишилася без їжі Цесар Ульяна з Нобля. 15 ударів гумовими палицями за 2 хвилини запізнення отримала Барашко Євгенія з Горинич. А Сікідін Анастасія з Прикладник готувала їжу дитині і запізнилася на роботу на 5 хвилин, то били її палицями майже до смерті. А карати було кому, бо, за свідченням Труша Федора з Ніговиць, на 97 працюючих чоловік було 30 охоронців. Били оstarбайтерів охоронці концтаборів, поліція, яким поскаржилися господарі, або й самі господарі та господині. Факти фізичного насильства щодо себе засвідчила приблизно половина вивезених на примусові роботи мешканців району, із решти більшість відзначили, що особисто їх не били, але вони були свідками розправ над іншими оstarбайтерами; дехто, відповідаючи на цей пункт анкети, обмежився короткою фразою: «Не били».

«Використовували навіть такий спосіб покарання, як «стояти смирно» декілька годин», - згадує Сахворук Петро з Дубчиць. Шумак Євдокія з Кухоцької Волі якось просто засміялася, бо не розуміла, що від неї вимагають, а за це її покарали гумовими палицями. А Николаїчук Віра з Любиня вносили нитки, щоб поміняти на хліб. Тих оstarбайтерів, що працювали в Польщі, навіть за вирвану бруквину жорстоко карали.

Карпінчик Ольга з Осової запам'ятала зубату, рижу господарку табору, яка ніколи мимо не пройде, щоб не штовхнути чи не вдарити когось із працівників. Завадська Марія із хутора Старе Миколаєво свідчить, що за вихід за межі господарства чи підприємства без знака «Ост» на одязі у вільний від роботи час теж жорстоко карали. «Навіть по воду без дозволу не можна було піти, - писала в опитуваному листі Кратлевич Ганна з Погосту. - На фабриці був страшений бруд. Тільки тяжкохворих відправляли додому».

Але про найжорстокіший епізод перебування наших земляків у наймах я прочитала у спогадах Мельниковича Павла з Вовчиць. Інколи працюючи не виконували своїх щоденних норм виробітку. За це німці ложили на плечі людині кусок заліза і заставляли носити його до тих пір, доки та не падала. А потім уже били несамовито, силпали в очі пісок, навіть хімікати використовували.

«Важко було оstarбайтерам, які прибули на каторгу із поданням «комсомолка» чи «комсомолец», - розповідала Куницька Варвара

з Кухоцької Волі. - За це били постійно, і людина не переставала хворіти».

«Але бували випадки, коли оstarбайтери бунтували, вимагали хліба, - згадувала Ковалевич Ніна з Муравина. - Завідуючий табором носив гумову палицю і нею бив непокірних. Одного разу замкнув таких на цілу ніч на фабриці». Отримала побію за вимогу хліба Заулочна Ольга з Локниці. Зовсім не боялася вороже налаштованих охоронців наша землячка Кидун Марія з Погосту. За образу вона кинулася з кулаками на перекладачку. За це відсиділа в німецькій тюрмі 3 місяці.

Однак у цих листах є записи і про те, що німці не били, а лише вимагали роботи. Про це пишуть Вечорко Яків та Лосицький Роман із Ніговиць. Саган Ольга з Річці працювала на польових роботах по 15 годин, але годували господарі, стверджує вона, добре. Цікавий спогад Ганчук Марти з Омита: «Спочатку наді мною знущалися, били, а потім я при звичалася, бо відчула швидку загибель». І зовсім хороші слова про директора фабрики «Контропа» говорила Максимчук Галина з Ненькович.

Господарі в сільській місцевості і в містах та власники підприємств забезпечували своїх оstarбайтерів мінімальною кількістю робочого одягу, інколи не давали взагалі нічого, і робітники змушені були ходити в тому, що встигли взяти з дому, чи в одязі, що їм згодом прислали рідні, або ж купувати речі першої необхідності в німецьких крамницях за спеціальними талонами.

«Шість місяців після приїзду в Німеччину оstarбайтерів не випускали самостійно в місто чи село, а потім уже дозволили», - згадує Карпенюк

Любов з Погосту. І вже коли можна було вільно ходити по місту, молоді юнаки і дівчата фотографувалися на згадку і поодинокі, і гуртами.

Коли глянеш на ці знімки, зразу ж відчуєш, де наші земляки в перший рік перебування в Німеччині, а на яких фото - наприкінці страшного випробування. Тоді вони і зачіски змінили, і одяг новий придбали. Відрадно і щемно стає на душі, коли бачиш молодих дівчат у вишиваних поліських сорочках.

Оstarбайтери дружили і підтримували один одного. Інакше там важити було ніяк, адже ставлення до оstarбайтерів у Німеччині та інших західних країнах, куди їх вивозили, було зверхнім і зневажливим. Багато молодих людей не повернулося з того німецького пекла. Так не дочекалася мати Марчука Миколи з Новосілля.

І ось велика перемога. 9 травня 1945 року співістили про це, та лише на зиму добилися додому зарічненські оstarбайтери. Не любили згадувати про пережите, плакали ночами, але берегли фотографії над нас, щоб пам'ятали, не забували минулого...

Валентина Тумаш, краєзнавець (фото з архіву Марчук Тетяни Савіни, с.Новосілля)